

Kernkwaliteiten van de Nationale landschappen

- Groene Hart
- Middag Humsterland
- Noordelijke wouden
- Zuidwest Friesland
- Drentse Aa
- Ijsseldelta
- Noordoost Twente
- Graafschap
- Achterhoek
- Gelderse Poort
- Veluwe
- Rivierengebied
- Noord-Hollands Midden
- Zuidwest Zeeland
- Groene Woud
- Heuvelland
- Arnhemland
- De Nieuwe Hollandse Waterlinie
- Stelling van Amsterdam

Groene Hart

Dit nationaal landschap bestaat uit drie met elkaar samenhangende delen: het Hollands-Utrechts veenweidegebied, de 'waarden' en de plassen, met elk hun eigen kernkwaliteiten.

De kernkwaliteiten van het Hollands-Utrechts veenweidegebied:

- grote mate van openheid;
- strokenverkaveling met hoog percentage water-land;
- veenweidekarakter.

De kernkwaliteiten van de 'waarden' (Alblasserwaard, Krimpenerwaard, Lopikerwaard):

- verkavelingspatroon;
- groen karakter door beplante dijken en kades;
- grote mate van openheid.

De kernkwaliteiten van de plassen (met name de Vinkeveense, Loosdrechtse, Nieuwkoopse en Reeuwijkse plassen):

- besloten oeverwal met veel buitenplaatsen;
- open veenplassen;
- veenweidekarakter.

Het polderlandschap is doorsneden door rivieren die de ontginningen in afzonderlijke eenheden verdelen. De langgerekte smalle weidepercelen die samen open ruimtes vormen, worden omzoomd door waterlopen, lintdorpen en, vaak met bomen en struiken begroeide, dijken en kaden. Als totaal komt het gebied groots en open over. In deze open ruimte is water dominant aanwezig in de hoge slootwaterstanden en de uitgestrekte plassegebieden. In het noordelijk en oostelijk deel van het Groene Hart liggen respectievelijk belangrijke cultuurhistorische waarden van respectievelijk de Stelling van Amsterdam (is opgenomen op de UNESCO-lijst van werelderfgoed) en de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Middag-Humsterland

Dit zeer open oude kwelderlandschap is een typisch voorbeeld van ontginningsgeschiedenis van de noordelijke zeekeigebieden.

De kernkwaliteiten:

- het reliëf gevormd door terpen, kwelderruggen en dijken;
- het onregelmatige blokverkavelingspatroon;
- de grote mate van openheid.

Door vele gave kenmerken zoals de terpen, kreken, dijken en de zeer onregelmatige blokverkaveling op basis van het stelsel van voormalige wadgeulen is de ontginning en het gebruik van het gebied door de mens nog goed af te lezen. Het gebied is hiemee ook internationaal gezien zeldzaam.

Noordelijke Wouden

Dit zeer kleinschalige veenontginningslandschap is zeer bijzonder in Nederland.

De kernkwaliteiten:

- strokenverkaveling met een lengte-breedteverhouding van 3:1-5:1;
- grote mate van kleinschaligheid;
- reliëf in de vorm van pingoruïnes en dijkwallen.

De strokenverkaveling met een kenmerkende verhouding van lengte en breedte, gecombineerd met de aanwezigheid van elzensingels of dijkwallen op de perceelranden, geven een zeer fijnmazige verzameling van kleine groene ruimtes. Daarin zijn soms pingoruïnes te vinden als zeldzaam aardkundig verschijnsel uit vroegere koudeperiodes (c.q. ijstijden).

Zuidwest-Friesland (Hemmen-Friese meren-Gaasterland)

Dit nationaal landschap bestaat uit drie met elkaar samenhangende delen: de Hemmen, de Friese meren en het Gaasterland. De verkaveling en waterlopen in het veengebied zijn ontstaan in de middeleeuwen en zijn internationaal zeldzaam.

De kernkwaliteiten:

- schaalcontrast van zeer open naar besloten;
- middeleeuwse verkaveling, waterlopen en meren;
- reliëf in de vorm van stuwwallen en terpen.

De grote schaalverschillen van het hogerliggende besloten stuwwallandschap van Gaasterland met de vlakke openheid van het veenweidelandschap geven Zuidwest-Friesland een bijzonder karakter. Het lage, zeer open landschap wordt gekenmerkt door meren en verspreide bebouwing, waarvan een deel op terpen.

Drentse Aa

Dit zeer kleinschalige laaglandbeek- en essenlandschap wordt gekarakteriseerd door vrij meanderende beken.

De kernkwaliteiten:

- grote mate van kleinschaligheid;
- vrij meanderende beken;
- samenhangend complex van essen, bossen, heides en moderne ontginningen.

De beekdalen zelf kenmerken zich door, met vaak door wallen en singels omzoomde, weiden en hooilanden. Op de hogere gronden bevinden zich de essen en dorpen, omgeven door grotere ontginningen en de vroegere 'woeste gronden' in de vorm van bossen en heides. De agrarische geschiedenis is goed te herkennen in dit landschap door de samenhang tussen de verschillende elementen. Zeer bijzonder zijn de opvallend lineair gegroepede grafheuvels langs prehistorische wegen.

IJsseldelta (Mastenbroek-Kampereiland)

Dit nationaal landschap bestaat uit twee met elkaar samenhangende delen: Mastenbroek en het Kampereiland.

De kernkwaliteiten:

- oudste rationale geometrische verkaveling van Nederland;
- grote mate van openheid;
- reliëf in de vorm van huisterpen en kreekruggen.

Dit zeer open klei-ontginningslandschap wordt enerzijds gekenmerkt door het traditionele verkavelingspatroon met restanten van kreek en huisterpen van het Kampereiland en anderzijds de rationeel en geometrisch verkavelde polder Mastenbroek.

Noordoost-Twente

Dit glooiende beeklandschap is zeer gevarieerd door een fijnmazig samenstel van beken, essen, kampen en ontginningen.

De kernkwaliteiten:

- grote mate van kleinschaligheid;
- het groene karakter;
- samenhangend complex van beken, essen, kampen en moderne ontginningen.

Houtwallen, singels en bossen zorgen voor een kleinschalig en groen karakter, in relatie tot de open ruimte van Noord- en Oost-Nederland en Nedersaksen. In het nationaal landschap Noordoost-Twente ligt een opgave in het kader van de Reconstructiewet concentratiegebieden.

Graafschap

Het kleinschalige kampenontginningslandschap is bijzonder door de aanwezigheid van vele landgoederen en buitenplaatsen in samenhang met een planmatige aanpak van parkaanleg.

De kernkwaliteiten:

- grote mate van kleinschaligheid;
- het groene karakter (o.a. door buitenplaatsen);
- kenmerkend waterhuishoudingsstelsel en -patroon.

Met name de laanbeplantingen en bossen spelen hierin een rol. Economische benutting van de beken tussen de dekzandruggen heeft geresulteerd in een bijzondere waterhuishouding. In dit nationaal landschap ligt een opgave in het kader van de Reconstructiewet concentratiegebieden.

Achterhoek

Dit kampen- en essenlandschap wordt gekenmerkt door een bijzondere kleinschalige openheid met een zeer groen/natuurlijk karakter.

De kernkwaliteiten:

- kleinschalige openheid;
- het groene karakter;
- microreliëf door essen en 'eenmansessen'.

Het zandplateau wordt doorsneden door kleine beekdalen en bevat ook nog enkele restanten van hoogveenontwikkeling en kleine boscomplexen. De weilanden en akkers, hier vaak 'eenmansessen', worden omzoomd door houtwallen. In dit nationaal landschap ligt een opgave in het kader van de Reconstructiewet concentratiegebieden.

Gelderse Poort

Dit kleinschalige rivierenlandschap wordt gekenmerkt door het complex van de rivier, natuurlijke uiterwaarden, oeverwallen met dorpen en oude rivierlopen.

De kernkwaliteiten:

- kleinschalige openheid;
- het groene karakter;
- reliëf door oeverwallen en dijken.

Het kleinschalige rivierenlandschap varieert van zeer open tot halfgesloten. In dit nationaal landschap ligt een opgave in het kader van de Reconstructiewet concentratiegebieden.

Veluwe

Dit, voor Noordwest-Europese begrippen, vrij grote en aaneengesloten glooiende boslandschap, wordt gekenmerkt door een variatie van zeer open actieve stuifzand- en heidegebieden en zeer besloten bossen.

De kernkwaliteiten:

- schaalcontrast van zeer open naar besloten;
- actieve stuifzanden;
- de grote en aaneengeslotenheid van het bos.

Deze gebieden herbergen hoge natuurwaarden waarin ook ruimte is voor grote grazers. Aan de oostkant zijn de sprengen en de flankessen kenmerkend. De overgangsgebieden, in het oosten tot het Apeldoorns Kanaal en in het noorden tot de randmeren, zijn voor het Nationaal Landschap Veluwe van grote betekenis. Dit geldt tevens voor de overgangsgebieden in het zuiden en zuidoosten, naar het rivierengebied. Aan de westkant bestaat een fijnmazig patroon van essen en ontginningen. In dit nationaal landschap ligt een opgave in het kader van de Reconstructiewet concentratiegebieden. Op de Veluwe is extra aandacht nodig voor de uitplaatsing of een betere inpassing van recreatiebedrijven.

Rivierengebied

Tot dit nationaal landschap behoort ook de Kromme Rijn en de Langbroekerwetering.

De kernkwaliteiten:

- schaalcontrast van zeer open naar besloten;
- samenhangend stelsel van rivier-uiteerwaard-oeverwal-kom;
- samenhangend stelsel van hoge stuwwal-flank-kwelzone-oeverwal-rivier.

Het rivierenlandschap heeft heel herkenbare oeverwallen die besloten zijn door de onregelmatige structuur van dopen en beplantingen. Ze vormen een contrast met de open rationale verkeveling van de kommen. Langs de rivieren is het aaneengesloten karakter van uiterwaarden en buitendijkse nevenstromen van belang. Tussen de Rijn en de Utrechtse Heuvelrug ligt een opeenvolging van landschappen van laag naar hoog. Samenhangend met de gradiënt zijn verschillende grondsoorten aanwezig, elk met zijn eigen ontginningstype, variërend van flankesdorpen, cope-ontginningen en een reeks van buitenplaatsen. Een fijnmazig stelsel van bosschages, laarbomen, struiken gekoppeld aan de wateropen en wegen geeft dit gebied een karakteristiek halfopen groen karakter.

Noord-Hollands Midden

Het zeer open veenweide- en droogmakerijenlandschap van Noord-Hollands Midden zijn het archetypen van een 'Hollands landschap'.

De kernkwaliteiten:

- grote openheid;
- geometrische inrichtingspatroon in droogmakerijen;
- strokenverkeveling.

Het Noord-Hollands Midden bestaat uit een laag gelegen veenweidegebied met daarin zeer laag gelegen droogmakerijen omzoomd door dijken en ringvaarten. Het veenweidegebied is van nature zeer nat en het laagveenpakket is van natuurhistorisch belang en kenmerkend voor laag (West-) Nederland. Het veenweidegebied wordt gekenmerkt dooreen strokenverkaveling vanuit ontginningslinten en is in te delen in rijpolders en vaarpolders. Het is van groot nationaal en internationaal belang voor weidevogels. De 17e eeuwse rationeel ontgonnen droogmakerijen vormen een onderdeel van het Nederlandse cultureel erfgoed. De Beemster is zelfs opgenomen als werelderfgoed op de UNESCO-lijst. De droogmakerijen zijn meesterwerken van de Nederlandse ingenieurskunst, maar ook van de ruimtelijke planning en inrichting en de landschapsbouw 'avant la lettre'. Zij hebben een regelmatig gridverkaveling in wegen, waterlopen en beplanting, en vormen grote open ruimten die door dijken zijn omsloten. In het gebied is ook een gedeelte van de Stelling van Amsterdam (dat ook tot het werelderfgoed behoort) te vinden.

Zuidwest-Zeeland

Dit nationaal landschap bestaat uit drie delen: Walcheren, de Zak van Zuid-Beveland en West-Zeeuws-Vlaanderen, met elk hun eigen kernkwaliteiten.

De kernkwaliteiten van Walcheren:

- kleinschalige openheid;
- groen karakter;
- reliëf door duinen, kreekkruggen, kommen en viertbergen.

De kernkwaliteiten van de Zak van Zuid-Beveland:

- groen karakter door fijnmazige kleinschaligheid;
- polderpatroon;
- kreekrestanten.

De kernkwaliteiten van West-Zeeuws-Vlaanderen:

- polderpatroon met geulensysteem;
- overgang van zandige kust, via kleipolders, naar dekzandgebied, met verschillende mate van openheid
- verdedigingswerken.

In het Zeeuwse deel van de Zuidwestelijke Delta, is de ontstaansgeschiedenis van constante wisselwerking tussen opslibben en indijken goed herkenbaar in de ligging van de dijken. Binnen de polders zijn kreken en duinen opgesloten. Daarnaast zijn bij een aantal dorpen oude heggen die vroeger als veekering en perceelsbegrenzing werden gebruikt, overgebleven. De open landbouwgebieden worden in Walcheren omsloten door de binnenduinarand met landgoederen. Het West-Zeeuws-Vlaamse open polderlandschap is een zeer grote verzameling polders met bochtige dijken. In het kavel- en wegenpatroon is een zichtbaar verschil tussen het oude land, met kernen met schilpolders en het nieuwe land, rationeel geometrisch verkaveld en soms doorsneden door oude zeegeulen. Gekoppeld aan vroegere waterlopen is een groot aantal 17e-eeuwse verdedigingswerken terug te vinden. De dijken rond de oude en nieuwe polders hebben een karakteristieke boombeplanting.

Zie ook: de site van het WCL Zak van Zuid Beveland:
<http://www.borsele.nl/wcl/nationaallandschap>

Groene Woud

Dit kampen- en essenlandschap wordt gekenmerkt door een bijzondere kleinschalige openheid en een groen karakter en grenst aan het Benelux-Middegebied.

De kernkwaliteiten:

- het groene karakter;
- kleinschalige openheid;
- samenhangend complex van beken, essen, kampen, bossen en heides.

Het kampen- en essenlandschap bestaat uit een complex van grote natuurgebieden, met bossen, heides en stuifzanden, en kleinschalige, agrarische gebieden waarin populieren de wegen en perceelsscheidingen accentueren. Het klassieke landschap van de zandgebieden met beekdalen en hoger gelegen essen en kampen is hier nog gaaf aanwezig. In dit nationaal landschap ligt een opgave in het kader van de Reconstructiewet concentratiegebieden

Heuvelland

Dit nationaal landschap betreft in feite de uitlopers van gebergten in België en Duitsland: de Ardennen en de Eifel. Het nationaal landschap is onderdeel van het grensoverschrijdende Drielandenpark. De relatief grote hoogteverschillen die het Limburgse heuvellandschap kenmerken, zijn uniek in Nederland.

De kernkwaliteiten:

- schaalcontrast van zeer open naar besloten;
- groene karakter;
- reliëf.

Het heuvelland bestaat uit open plateaus, die worden doorsneden door beken. De besloten hellingen kennen belangrijke natuurwaarden (hellingbossen, bronnen) en cultuurwaarden (onverharde holle wegen en grafen). Het agrarisch gebruik op de plateaus bepaalt zowel de onbebouwde openheid als de karakteristieke lintbebouwing.

Arkemheen-Eemland

Dit extreem open veenontginningslandschap wordt gekenmerkt door het ontbreken van vrijwel elke bebouwing en opgaande begroeiing, historische binnendijken en een klassieke slagenverkaveling.

De kernkwaliteiten:

- extreme openheid;
- slagenverkaveling;
- veenweidekarakter.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW)

De Nieuwe Hollandse Waterlinie is van oorsprong een militaire verdedigingslinie ter bescherming van de grote steden in het westen en bevat nog talloze herkenbare elementen in het landschap. De Nieuwe Hollandse Waterlinie als geheel is uniek in de wereld.

De kernkwaliteiten:

- samenhangend systeem van forten, dijken, kanalen en inundatiekammen;
- groen en overwegend rustig karakter;
- openheid.

De Linie is 85 kilometer lang en loopt van noord naar zuid van Pampus/Muiden tot in de Brabantse Biesbosch. Aan de linie is gebouwd vanaf het begin van de 19e eeuw tot aan de Tweede Wereldoorlog. Aan de oostkant van de verhoogde hoofdverdedigingslijn kon het land via een ingenieus stelsel van waterinlaten in enkele dagen onder water worden gezet. Op de vele kwetsbare plaatsen zijn forten gebouwd met open schootsvelden. Het noordelijk deel van de linie valt samen met de Stelling van Amsterdam. De Nieuwe Hollandse Waterlinie zal op termijn worden genomineerd als werelderfgoed bij UNESCO.

Bij de uitwerking van ruimtelijke plannen zal invulling worden gegeven aan de drie ambities van het 'Linieperspectief Panorama Krayenhoff'. Als deel van het nationale geheugen moet de linie weer bijdragen aan het historisch besef en de regionale identiteit. De ecologische functie van de linie moet, in samenhang met de aanwezige landschappelijk en cultuurhistorische waarden, worden versterkt. De NHW moet bijdragen aan de (regionale) wateropgave.

Provincies en gemeenten dienen het 'Linieperspectief Panorama Krayenhoff' een goede vertaling in streek- en bestemmingsplannen te geven. De aanwijzing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie tot nationaal landschap leidt hiermee niet tot nieuwe beperkingen.

Zie ook: www.hollandsewaterlinie.nl

De Stelling van Amsterdam (SvA)

De Stelling van Amsterdam is een voormalige militaire verdedigingslinie rond Amsterdam, aangelegd aan het eind van de negentiende eeuw. De linie is een unieke, 135 kilometer lange gesloten ring van dijken, dammen, sluisen, forten en inundatiegebieden, ingepast in het landschap.

De kernkwaliteiten:

- samenhangend systeem van forten, dijken, kanalen en inundatiekammen;
- groene en relatief 'stille' ring rond Amsterdam;
- relatief grote openheid.

Het gebied buiten de stelling kon in geval van nood onder water worden gezet. Door de beperkte toegankelijkheid van het gebied en door het verbod om in de schootsvelden te bouwen, heeft er zich een rijke flora en fauna ontwikkeld en is op veel plaatsen rond Amsterdam de kenmerkende openheid bewaard gebleven. De stelling is in 1996 dan ook op de lijst van werelderfgoed van de UNESCO geplaatst. Daarmee is de stelling van 'uitzonderlijke en universele' waarde. Zij moet zodanig worden onderhouden dat de stelling ook voor komende generaties behouden blijft. De komende jaren zal de Commissie voor het Werelderfgoed een monitoring van de stelling

uitvoeren.

Als uitvloeisel van het UNESCO-verdrag zal het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen samen met de provincie Noord-Holland een gebiedsdocument opstellen.

Daarnaast dient de benodigde bescherming en ontwikkeling van de Stelling van Amsterdam te worden gerealiseerd in streek- en bestemmingsplannen. De Nota Ruimte stelt hier geen nadere eisen, naast de uit de status van werelderfgoed voortvloeiende verplichtingen en verantwoordelijkheden.

Zie ook: www.stelling-amsterdam.org